

ROZHOVOR

Clemens FUEST

-TEXT- DAVID KLIMEŠ
-FOTO- TOMÁŠ NOSIL

V debatě o Evropě nesmí být tabu

Jeho slovo má váhu. Podle posledního ročníku prestižního hodnocení listu Frankfurter Allgemeine Zeitung se Clemens Fuest stal nejvlivnějším německým ekonomem současnosti. Názory profesora ekonomie na mnichovské univerzitě a prezidenta známého Ifo Institutu pro ekonomický výzkum hojně citují politici a média nejen v Německu, ale i v Rakousku, Švýcarsku či třeba Británii.

Do Prahy přijel na pozvání ekonomického institutu CERGE-EI, aby zde prezentoval svůj výzkum o evropské ekonomice. První otázky ale samozřejmě musí směřovat k nově ustavené vládě německé kancléřky Angely Merkelové. Koneckonců právě v Berlíně se nakonec bude rozhodovat o tom, jak bude vypadat ekonomická budoucnost Evropy.

Německo má po několika měsících čekání novou vládu se staronovou kancléřkou Angelou Merkelovou v čele. V programu jsou sliby větších investic prakticky do všeho včetně podstatného slibu vyšších příspěvků do objemného rozpočtu. Jsou tyto plány pro Německo a celou Evropu prospěšné?

Vidím tam světlé i stinné stránky. Nemyslím si, že je dobré začínat slibem větších příspěvků do objemného rozpočtu. Co by tomu mělo předcházet, je nepochybně debata o současných výdajích objemného rozpočtu, za co utrácíme. Potřebujeme jinou strukturu výdajů.

Za druhé: potřebujeme debatu o nových tématech. Kolik chceme přispívat na společnou obranu, kolik na rozvojovou pomoc, kolik na migraci?

Za třetí je třeba si sednout s ostatními státy klubu a dohodnout se na větších příspěvcích.

Pokud ale vláda nyní začíná tím, že se bude přispívat více, tak tím říká, že není třeba zas tolik upravovat současné výdaje. A samozřejmě také platí, že pokud Německo řekne, že chce přispívat více, jiné státy si řeknou: aha, tak my zase můžeme přispívat méně. Tento přístup je podle mě proti zájmům německého daňového poplatníka i proti zájmům Evropy.

Takže jde sice o nové odpovědi, ale na staré otázky?

Jde především o špatné odpovědi na jakékoliv otázky. Nelze nikdy začínat tím, že se přidávají peníze. To je iracionální a je

to proti německým i evropským zájmům. Obecně ale považuji za plus, že v koaliční smlouvě jsou pozitivní pasáže vůči Evropě, což v současnosti znamená zejména vůči francouzskému prezidentovi Emmanuelu Macronovi.

A co znamená staronová koalice CDU/CSU a SPD pro Německo? Vláda slibuje velké investice do infrastruktury, digitalizace a dalších sektorů.

V Německu dále vzrůstá daňová zátěž a stát utrácí za opravdu neuvěřitelně široké spektrum politik. Každá ze zájmových skupin dostane po trošce. Z velké části jde o sociální programy, nejde o vizi zaměřenou na hospodářský růst, podporu infrastruktury či digitalizace.

Pak jsou v koaliční smlouvě prvky, které sice uspokojují určité skupiny, ale vrací nás i o pár kroků zpátky. Desetkrát denně se dnes v Německu mluví o digitalizaci, ale například nebude možné on-line předepisovat některé léky, a to kvůli ochraně lokálních lékáren. Takže najdeme v koaliční smlouvě i spoustu rozporů a nekonzistence.

Program také příliš spoléhá na současné dobré časy a nekouká se dopředu, kdy už třeba takové časy být nemusí.

➤ Pokud nová německá vláda začíná tím, že bude více přispívat do rozpočtu unie, tak říká, že není třeba zas tolik upravovat výdaje.

Teď jedna sobecká otázka. Jsou tyto ekonomické plány Německa výhodné i pro Česko, o kterém se kvůli provázanosti ekonomik často mluví jako o sedmnácté spolkové zemi?

Pokud Němci budou platit více do společného evropského rozpočtu, tak určitě. U zbytku plánů si nejsem tak jistý. Vláda by mohla snížit daně a podpořit soukromou poptávku, což by zvýšilo i poptávku po českých produktech, to se ale neděje. Stejně tak některé sektory byznysu v Německu jsou příliš zatíženy privilegii a těžko se do nich vstupuje.

Pojďme si povídat o vaší nově zpráve o stavu evropského hospodářství, kterou se svým institutem zaštiťujete. Nejzajímavější pasáže pro mě byly ty o chybějící důvěře v Evropě, což jste ilustrovali verši z písně Elvise Presleyho **Suspicious Minds**: „Nemůžeme jít dál společně / s podezíravými myšlenkami / A nemůžeme postavit své sny / na podezíravých myšlenkách.“ Proč je podle vás tolik nedůvěry v EU a tolik podezíravých myšlenek?

Úpadek spokojenosti v Evropě je výsledek neuspokojivých hospodářských výsledků a toho, že spousta věcí neodpovídá původním očekáváním. Velká porce viny za minulou krizi se automaticky přenášela na Evropskou unii. Ale problémy přece vznikly v jednotlivých členských státech. Spousta jich spadla do dluhů, soukromých či veřejného sektoru, ztratily konkurenceschopnost. Ale kdo je viníkem? EU? Pak je tu ale ještě problém příliš velkých očekávání od Evropské unie. Vybudil se dojem, že díky ní razantně stoupne konkurenceschopnost, že není třeba respektovat fiskální pravidla a další věci.

A kdo vybudil tato očekávání? Samotné unijní orgány, nebo národní politici, kteří chtěli odvrátit pozornost od vlastní zodpovědnosti?

Myslím, že od obojího trochu. A nikdy nezapomínejme, že EU jsou právě národní státy, zvláště v podobě Evropské rady. Ale je pravda, že v evropských institucích a třeba i v té radě vidím tendenci přicházet s velkými sliby, které je pak problém plnit.

Část problému úpadku důvěry je tak podle mě v tom, že některé politiky od počátku nejsou správně nastavené. Euro může být příkladem, kdy od počátku nebylo vhodné institucionální nastavení a kdy do klubu přicházeli členové, kteří neplnili kritéria. U Řecka, Itálie či Portugalska prostě jen stačilo, že v tu chvíli měly správný směr.

Jeden z aktuálních ekonomických příkladů úpadku důvěry v Evropě může být asi i systém Target 2...

... přesně...

... což je zúčtovací systém v rámci eurozóny a například italský dluh vůči Evropské centrální bance dosahuje v tomto systému dosud nevidaných více než 440 miliard eur. Je to opět ten známý příběh peněz v eurozóně, které se občas rády z periferií stahují do bezpečnějšího centra?

Italský případ nyní ilustruje především nedůvěru investorů ve stabilitu systému, ale to se týká třeba i Španělska. Target 2 nikdy nebyl designován na tak velké vnitřní dluhy

„Euro má problémy a potřebuje reformy. Kdybych byl v kůži České republiky, v této chvíli bych ke společné evropské měně nepřistupoval,“ říká **Clemens Fuest**.

Banky by neměly být tak závislé na státech. Nákupy státních dluhopisů by v případě jejich odpisu neměly způsobovat bankovní krize. Nepředstírejme, že státy jsou solventní, když nejsou.

a je třeba s tím něco dělat. Ale pochopme situaci: Target 2 rozhodně není jádro problému, je to jen symptom.

Když se bavíme o té důvěře: ano, takto se důvěra nestaví. Důvěra roste, když je něco společného, obecně prospěšného.

Vy často mluvíte o něčem, čemu říkáte eurojunktím, tedy o vzájemně provázaném balíčku větší solidarity, ale také větších povinností v eurozóně. O co jde?

Potřebujeme vyvážený poměr solidarity a povinností, nestačí přece pouze vytvářet nové záchranné balíčky.

Lze ten váš eurojunktím stručně popsat?

Základem má být více solidarity prostřednictvím společného pojištění vkladů, což je velmi důležitá část nedokončené bankovní unie, ale pojištění má být limitováno určitými brzdami, zodpovědností bank. Je potřeba velmi rychle dořešit problém špatných úvěrů v bankách. Za další by banky neměly být tak závislé na státech, nákupy dluhopisů by v případě jejich odpisu neměly způsobovat bankovní krize. Nepředstírejte už, že státy jsou solventní, když nejsou. Posilme fiskální disciplínu a neotevírejte záchranné fondy předluženým státům. Jakkmile tohoto dosáhneme, pak se pojďme bavit o společném pojištění vkladů. Jde právě o tu vyváženost, proto je to junktim, druh vázaného obchodu, něco za něco.

A nová vláda Angely Merkelové půjde tímto směrem?

Doufám v to. Ale zároveň se bojím, že nakonec skončíme jen u té posílené solidarity, což by bylo samo o sobě špatně. A stejně tak špatně by bylo nedělat nic.

A je pro Angelu Merkelovou těžší prosazovat onen vyvážený mix solidarity a povinností v nové vládě? Nebo je stále vše v její režii?

Je to pro ni jistě těžší. Předtím měla pro svou stranu i ministerstvo financí, které je nyní v moci úřadujícího předsedy SPD Olafa Scholze. Uvidíme, jak se věci dál vyvinou.

Mluvili jsme o ztrátě důvěry v Evropské unii a o tom, jak trend smysluplnou ekonomickou politikou obrátit. Ale jak jsem si všiml, vy se nevyhýbáte ani debatám o případném odchodu z eura. Jde toto povzbuzování a debata o temných možnostech dohromady?

To je důležité: nikdy nevybudujete důvěru, pokud nebudete schopni hovořit zcela otevřeně o všech možnostech. I o těch, které by znamenaly extrémní těžkosti. Podívejte

se na aktuální Itálii. Vítěz voleb říká, že půjde proti ekonomickým závazkům Itálie vůči EU. To samozřejmě nevyhnutelně vyvolává debatu o případném exitu z eura. Pokud totiž významná země eurozóny přijme za svou takovouto filozofii, je to přímé ohrožení Evropy. Takže tato debata je relevantní a musí být provedena.

A jak?

Musíme se prostě bavit o tom, jak by mohl vypadat exit z eura a jak redukovat jeho případné náklady. Máme už sice článek 50 ve smlouvách, který ale spojuje odchod z eura nevyhnutelně s odchodem z EU. Bavme se o tom, zda nemít i možnost odejít z eura a stále zůstat v Evropské unii.

Takže doporučujete otevřenou debatu o tom, na čem se deset z deseti ekonomů shodne, že je to nevýhodné?

Jinak to nejde. Bez otevřené debaty důvěru nebudujete, naopak ji podryváte.

▶ Pravidla spojují odchod z eura s odchodem z Evropské unie. Bavme se o tom, zda nemít i možnost odejít z eura a zůstat v EU.

Což mi připomíná aktuální situaci v Česku. Tak dlouho jsme se hádali, zda chceme euro, či ne, až jsme s hrůzou zjistili, že je tu najednou debata, zda vůbec chceme být v EU. A spousta z nás na ni prostě není připravena, protože jsme měli za to, že nikdy nenastane.

Vždy je těžké dostat se u těchto otázek k nějaké vyvážené debatě. Jen si vezměte brexit. Podle mě se o rozhodnutí Britů odejít z EU řeklo neuvěřitelně málo. Nemyslím v této chvíli propagandu té či oné strany, ale opravdovou debatu o všech možných důsledcích tohoto přelomového rozhodnutí.

Jedna z kapitol ve vaší studii se jmenuje: Je O. K. být jiný. Co si pod tím představíte?

Teď se z eurozóny přesuňme do celé osmadvacítky a podívejme se, jak probíhá konvergence, sblížování mezi zeměmi. Sblížování jižních zemí se severem se zastavilo, ale třeba země střední a východní Evropy konvergují. →

Narodil se v západním Německu v Münsteru. Vystudoval ekonomii na několika německých univerzitách. Jako profesor působil v Kolíně, v Oxfordu, nyní učí v Mnichově. Tam také vede prestižní ifo Institut pro hospodářský výzkum. Podle žebříčku deníku FAZ je aktuálně nejlivnějším německým ekonomem. Fuest přijel do Prahy na pozvání ekonomického institutu CERGE-EI, společného pracoviště Univerzity Karlovy a Národohospodářského ústavu Akademie věd České republiky.

Takže sblížování není v EU automatické, ačkoliv je to jeden z pochopitelných cílů EU. A v této chvíli je velmi podstatné přiznat si jednu věc. Konvergence z velké části záleží na členském státě samotném. EU nemá zas tolik nástrojů, jak tomu pomoci. A když se sblížování nedaří, neházejme to jen na tu zlou EU.

Není to ale do určité míry selhání celé štědrě financované politiky konvergence?

Buďme upřímní, co EU zmůže. V rámci takzvaného evropského semestru si vyměníme názory, co je třeba zlepšit. Ale pak je to na státě samotném. EU je příležitost, nikoliv garance. Podle mě je v této logice v pořádku být jiný, odlišný. Nemůžeme sledovat všichni stejnou cestu úspěchu. Různé země potřebují různou politiku, protože mají rozdílné komparativní výhody. Takže je důležité politiku upravovat podle lokálních potřeb. Pokud si země vybere cestu, která sblížování se zbytkem EU brzdí, fajn, ale je to její problém a musí žít s důsledky tohoto rozhodnutí.

Sblížování členských států je ale přece jedním z hlavních cílů unie.

EU by se měla věnovat oblastem, kde jsou výrazné překryvy, kdy se něco z jednoho státu přelévá do druhého. To je příležitost pro koordinaci na evropské úrovni. Tím se vlastně dostáváme zpět k otázce důvěry: Evropská unie by neměla slibovat věci, které nejsou v její moci. Velké uniijní sliby vedou jen ke hře na to, kdo za vše může, když se věc nepovede. A přitom je to většinou problém jednotlivého státu. Ale nakonec to vypadá takto: Mluvila o tom EU? Mluvila. Tak za to může ona.

Kdybyste věděl, za co vše v české debatě může Evropská unie, to byste se teprve divil. Ale vážně. Proč v České republice, ale i dalších středoevropských zemích tak upadl zájem o unii?

Rozlišujeme asi debatu o euru a o Evropské unii jako celku. Euro má problémy a potřebuje reformy. Kdybych byl v kůži České republiky, v této chvíli bych ke společné evropské měně nepřistupoval. Chápu váš skepticismus, protože eurozóna v tomto stavu není udržitelná. Až provede reformy, bude mít zase před sebou dobrou budoucnost. Ale platí, že nejdříve reformy a pak přijímání nových členů.

A unie?

S EU je to jiný příběh. Jistě také potřebuje reformy. Ale tady je v pořádku, že se noří do kritických debat, kde mají své slovo třeba i státy Visegrádu. Pojí nás velký společný zájem, a když se podíváte zpět, posledních dvacet let bylo opravdu velmi úspěšných, zvláště pak pro Visegrád.

A platí opět to, co jsem říkal o přenášení role členských států na EU. Zde v tom pozitivním slova smyslu. Velká část tohoto pozitivního příběhu patří jednotlivým členským zemím, to ony poskočily masivně kupředu. EU k tomu jen výrazně pomohla. Česká republika je výborný příklad. Vaše ekonomika je opravdu velmi integrovaná ve zbytku evropské ekonomiky, EU je pro vás jednoznačně výhodná.

EU je pro nás výhodná i z hlediska eurodotací. Pořád tak nějak nechápu, jak se mohlo stát, že pro spoustu Čechů není problém na EU nadávat a zároveň považovat za přirozené, že do Česka plynou miliardy eur.

Pozor, konvergence je v zájmu všech, i německých daňových poplatníků. Podporovat chudší regiony je proto zcela odůvodněné. Rozvíjí se tak mimo jiné trh v těchto oblastech a vznikají tržní příležitosti třeba i pro ty země, které přispívají na eurodotace. Takže dívat se jen na to, kdo dává a kdo přijímá eurodotace, je podle mě úzký a zavádějící pohled.

Jiná věc je, že strukturální fondy zaslouží velmi kritické zhodnocení, protože jejich současné posuzování není přesvědčivé. Je třeba přemýšlet je do skutečně nejchudších regionů. Nyní jdou eurofondy například i do Německa – tu oprava vodní nádrže, tam renovace plaveckého bazénu, jinde zase rekonstrukce náměstí. To nedává smysl. Německo je dost bohaté, aby si tyto resty udělalo samo. Ty peníze

mají jít jinam. Koneckonců i Česko bohatne a nevím, zda stále potřebuje takovou pomoc z eurofondů.

Tak v dalším víceletém rozpočtu EU po roce 2020 si Česko na tolik peněz z eurofondů jako dosud nesáhne.

Ale to je podle mě dobře, bohatnete.

Abych to shrnul: spousta z vašich myšlenek jde opravdu daleko, ale zároveň se spousta z nich rozhodně nezrealizuje zítra, možná nikdy. Chápu to dobře, že nyní je jedním z nejúčinnějších nástrojů EU, jak koordinovat a disciplinovat jednotlivé státy, ten zmiňovaný evropský semestr se sadou doporučení, co v kterém státě zlepšit?

Vyhněme se prosím nedorozumění. Evropský semestr není o disciplinování. Spousta lidí v Evropě, zvláště pak v Německu, si myslí, že je to prostě donucovací nástroj. Ale tak to není. Je to výměna názorů, dialog.

A na konci jsou zase ty jednotlivé státy, které musí být schopny sebrat odvahu jednotlivá doporučení realizovat.

A pokud ji neseberou, musí být schopny se vyrovnat s následky. Ale není to bič, donucovací nástroj, každý ze států je svobodný.

Když tam však není žádná sankce, tak to také není v pořádku. Vzpomínám si, jak jsem jednou seděl na tiskovce v Bruselu, kde se oznámilo, že Francie nemusí dodržovat daná pravidla, a za mnou se rozesmáli němečtí novináři, protože ti už předem takový výsledek jednání čekali.

Ne, to jistě není v pořádku. Ale rozlišujme dobrovolné závazky, které nám v EU umožní lepší souhru, a jasná fiskální pravidla. Když jde o pravidla, tak ta se dodržovat musí.

Pokud narážíte na to, když v roce 2016 předseda Evropské komise Jean-Claude Juncker prohlásil, že Francie může porušovat fiskální pravidla, protože je to prostě Francie, tak to je samozřejmě naprosto katastrofální. To je přece proti tomu, o čem jsme se bavili od začátku rozhovoru: jak podpořit důvěru v EU. A zmíněná poznámka tuto důvěru naopak jistě poničila.